

1.09 Objavljen strokovni prispevek na konferenci
1.09 Published Professional Conference Contribution

Žarko ŠTRUMBL*, Gašper ŠMID**

VARSTVO ARHIVSKEGA GRADIVA Z OBČUTLJIVIMI OSEBNIMI PODATKI V REPUBLIKI SLOVENIJI, V NEKATERIH DRŽAVAH EVROPSKE UNIJE IN V NEKATERIH NOVONASTALIH DRŽAVAH NEKDANJE JUGOSLAVIJE

Izvleček:

Avtorja sta poskušala v tem prispevku predstaviti varstvo občutljivih osebnih podatkov, ki so v arhivskem gradivu. Podala sta vrsti občutljive dokumentacije z roki hranjenja, zakonsko osnovo za njihovo varovanje in njeno problematiko. Rdeča nit njunega dela je prikaz zakonske osnove glede varovanja in dostopnosti teh podatkov v Sloveniji, uporaba gradiva nekdanjih tajnih služb in organizacij v bivših vzhodnih socialističnih državah, v nekaterih državah Evropske unije in za primerjavo še varstvo občutljivih podatkov nekaterih novonastalih držav iz nekdanjega skupnega prostora.

Ključne besede:

uporaba arhivskega gradiva, občutljivi osebni podatki, roki dostopnosti, varovanje osebnih podatkov

Abstract:

Protection of Archives with Sensitive Personal Data in Slovenia, in other Members of EU and some of the Countries from the Former Yugoslavia

In the article the authors aim to present the issue of the protection of sensitive personal data found among the archives. They describe various types of documents that include sensitive personal data and provide their retention schedules, then go on to present the current legislation that regulates and protects such data and documents and the issues associated with that. Throughout the article their primary focus is the legislation that protects and provides access to sensitive data in Slovenia and the availability of the records of secret services and organizations in the former Eastern European socialist states as well as in some EU Member States. As a way of comparison, they also draw attention to the issue of sensitive data protection in some of the newly created states on the territory of the former Yugoslavia.

Keywords:

use of archives, sensitive personal data, periods of restricted access, personal data protection

1 UVOD

O varstvu in uporabi arhivskega gradiva z občutljivimi osebnimi podatki sta avtorja že govorila na 29. Mednarodnem posvetovanju »Arhivska praksa 2016«, ki sta ga pripravila Arhiv Tuzelskega kantona in Društvo arhivskih uslužbencev Tuzelskega kantona konec septembra leta 2016 v Tuzli (Bosna in Hercegovina). Tu sta predstavila

* Žarko Štrumbl, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, 1000 Ljubljana, Slovenija, kontakt: zarko.strumbl@gov.si.

** Mag. Gašper Šmid, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, 1000 Ljubljana, Slovenija, kontakt: gasper.smid@gov.si.

referat »Upotreba arhivskega gradiva s osjetljivim podacima u Republici Sloveniji i nekim državama Evropske Unije« (op) z izrazitim poudarkom na uporabi arhivskega gradiva z občutljivimi osebnimi podatki v Republiki Sloveniji. Naknadno sta ugotovila, da nista optimalno predstavila različnih arhivskih zakonodaj glede varstva teh podatkov. Zato sta zadevo dopolnila z nekaterimi zakonodajami iz Evropske unije in čisto na novo dodala še zakonske ureditve ~~s tega področja~~ iz nekaterih novonastalih držav na ozemlju naše nekdanje skupne države.

Arhivi so del kulturne dediščine in v njih se hrani zgodovina naroda. Proučevanje arhivskega gradiva ni več privilegij, kot je bil to v drugi polovici 19. stoletja, temveč je to pravica, ki jo opredeljuje tudi eno izmed stališč Sveta Evrope (Recommendation No R (2000) 13) tako, da v določeni državi ne vlada demokracija, če nimajo vsi državljani možnosti, da na objektivni način spoznajo svojo zgodovino. Vpogledi v zgodovino skozi arhivsko gradivo, ki ga hranijo javni arhivi, pa so odvisni od različnih kulturnih, zgodovinskih, pravnih in političnih okoliščin. Zato obstajajo zakoni, ki urejajo dostop do informacij javnega značaja, varstvo osebnih podatkov in samo tajnost podatkov. V posebnem položaju so nekdanje socialistične države, kjer so za zagotavljanje obstoja totalitarnih režimov delovale različne represivne javne in tajne službe, ki so zbirale podatke o posameznikih. Z razpadom teh držav so razpadle tudi nekdanje službe ter politične organizacije, splošni arhivi pa so bili prisiljeni prevzeti tako njihovo gradivo kot tudi njihovo predhodno gradivo, ki je bilo do takrat hranjeno v tako imenovanih specialnih arhivih.

Osnovni namen vsake arhivske zakonodaje je celovita ureditev varstva tako dokumentarnega kot tudi arhivskega gradiva, ohranjanje uporabnosti njegove vsebine, načelo trajnosti, načelo celovitosti, načelo dostopnosti in ureditev njegovega varstva kot kulturnega spomenika.

V pričujočem prispevku avtorja predstavljata primerjalni pregled slovenske arhivske zakonodaje in zakonodaje posameznih držav Evropske unije kakor tudi nekaj novonastalih držav nekdanje skupne države ter ugotavljata, kako so slednje uredile uporabo tega arhivskega gradiva, kakšni so roki dostopnosti in katere so vrste dokumentov, za katere je dostop omejen. Podatke sta avtorja črpala iz spletnih objav nacionalnih arhivskih zakonov in nekaterih publikacij.

2 UPORABA ARHIVSKEGA GRADIVA Z OBČUTLJIVIMI PODATKI V REPUBLIKI SLOVENIJI

Že Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih iz leta 2006 je v 63. členu določal, da je javno arhivsko gradivo v arhivih na podlagi pisne zahteve za uporabo ali preko objave na svetovnem spletu dostopno vsakomur. Zahteva za uporabo mora vsebovati karakteristične osebne podatke in njeno uradno dodeljeno identifikacijsko oznako, namen uporabe gradiva ter druge podatke, ki so pogojeni za dostop do gradiva. V istem členu tudi določa, da mora uporabnik, ki uporablja arhivsko gradivo z omejeno dostopnostjo, pred uporabo le-tega podpisati izjavo o seznanitvi s tem, da je zloraba tajnih in osebnih podatkov sankcionirana v kazenskem zakoniku in drugih predpisih ter da jih bo uporabljal samo za zakonite namene.

Ker zakon ni več zadoščal evropskim standardom, je Državni zbor Republike Slovenije leta 2014 sprejel Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA-A). Posebno pozornost je posvetil 65. členu ZVDAGA, v katerem je obrazložen dostop do arhivskega gradiva v arhivih in pogojih za njegovo uporabo, saj zakon izhaja iz načela, da je javno arhivsko gradivo dostopno vsakomur.

Javno arhivsko gradivo v javnih arhivih, ki vsebuje tajne podatke po zakonu, ki ureja tajne podatke, ali davčne skrivnosti in katerih razkritje nepoklicani osebi bi lahko povzročilo škodljive posledice za varnost države in drugih oseb ali za njihove pravne interese, postane dostopno za uporabo praviloma 40 let po nastanku, če je s strani izročitelja označeno kot nedostopno v skladu s 40. členom tega zakona.

Javno arhivsko gradivo v javnih arhivih, ki vsebuje osebne podatke, ki se nanašajo na:

- zdravstveno stanje,
- spolno življenje,
- žrtev kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost, zakonsko zvezo, družino in otroke,

storilca kaznivih dejanj in prekrškov, razen kaznivih dejanj in prekrškov oseb, zoper katere je bil voden postopek zaradi nasprotovanja nekdanjemu enopartijskemu režimu,

- versko prepričanje in
- etnično pripadnost,

postane dostopno za javno uporabo 75 let po nastanku gradiva ali 10 let po smrti posameznika, na katerega se podatki nanašajo, če je datum smrti znan, če ni z drugimi predpisi drugače določeno.

Javno arhivsko gradivo v javnih arhivih, nastalo pred konstituiranjem Skupščine Republike Slovenije 17. maja 1990, je dostopno brez omejitev, razen z omejitvami iz prejšnjega odstavka.

Pri dostopu do javnega arhivskega gradiva po prvem ali drugem odstavku tega člena se kot nedostopni oddvojijo le posamezni dokumenti s podatki, ki jih varujejo roki nedostopnosti, in ne širše enote gradiva. Kadar posamezni dokumenti vsebujejo podatke, ki jih varujejo roki nedostopnosti, poleg njih pa tudi podatke, do katerih bi bilo mogoče dostopati, se za dostop pripravi anonimizirana kopija dokumenta, na kateri so podatki, ki jih varujejo roki nedostopnosti, prekriti tako, da neposreden ali posreden vpogled ni omogočen.

Če se uporabnik ne strinja z omejitvijo dostopa, lahko vloži ugovor, ki ga rešuje Arhivska komisija v upravnem postopku, oziroma v primerih iz prvega odstavka tega člena Vlada Republike Slovenije.

Do izročitve javnega arhivskega gradiva pristojnemu arhivu se glede dostopa in uporabe arhivskega gradiva, ne glede na čas nastanka gradiva, uporabljajo predpisi, ki urejajo dostop do informacij javnega značaja, varstvo tajnih podatkov, varstvo osebnih

podatkov, poslovnih in davčnih skrivnosti in drugi predpisi, razen za arhivsko gradivo javnopравnih oseb, ki v skladu z 62. členom tega zakona same zagotavljajo lastno varstvo in uporabo arhivskega gradiva.

ZVDAGA-A za 66. člen ZVDAGA določa tudi izjemne roke nedostopnosti. Vlada Republike Slovenije lahko znanstvenoraziskovalni organizaciji, raziskovalcu ali novinarju na podlagi mnenja arhivske komisije odobri izjemni dostop, če je uporaba javnega arhivskega gradiva, ki vsebuje nedostopne podatke v skladu s 65. členom zakona ali davčne tajnosti, neizogibno potrebna za doseg predvidenega znanstvenega cilja ter javni interes za razkritje prevladuje nad javnim interesom za nedostopnost teh podatkov. V primeru, da gradivo, o katerem odloča Vlada Republike Slovenije, vsebuje tudi osebne podatke o izjemnem dostopu do celotnega gradiva, odloči Vlada Republike Slovenije na podlagi predhodnega mnenja arhivske komisije.

Arhivska komisija lahko tudi znanstvenoraziskovalni organizaciji, raziskovalcu ali novinarju z upravno odločbo odobri izjemni dostop do javnega arhivskega gradiva, ki vsebuje osebne podatke, če ta izkaže, da učinkovite ocene gradiva ali izvedbe raziskave oziroma njenega namena ni mogoče doseči brez obdelave omenjenih podatkov ali pa bi bilo to povezano z nesorazmernimi napori ali stroški.

Uporabnik Arhivski komisiji predloži predstavitveni elaborat raziskave, ki mora vsebovati:

- naslov raziskave,
- nosilca raziskave (pravna oseba ali raziskovalec),
- neposredne izvajalce raziskave (osebno ime, naziv, prebivališče, razmerje do nosilca raziskave in morebitni mentor),
- raziskovalno področje (opisno),
- namen oziroma cilj raziskave in
- strokovno utemeljitev o izpolnjevanju pogojev iz prvega ali drugega odstavka tega člena.

Uporabnik, ki mu je odobren izjemen dostop do podatkov pred iztekom nedostopnosti, po tem zakonu podatkov ne sme uporabiti v namene izven raziskave ali jih razkriti osebam, ki niso izvajalci raziskave v skladu s predstavitvenim elaboratom. To dolžnost uporabnik potrdi v pisni obliki pred seznanitvijo s podatki.

Zakonodajalec je v členu 28 ZVDAGA-A predvidel še »izjemno podaljšanje roka nedostopnosti«. Rok nedostopnosti arhivskega gradiva, ki so določeni v 65. členu ZVDAGA, se s tem dodanim členom na predlog javnopравne osebe, ki je izročila arhivsko gradivo, lahko izjemoma podaljšajo, vendar ne za več kot za deset let. Javnopравna oseba, ki predlaga podaljšanje roka nedostopnosti, mora k predlogu priložiti pisno oceno škodljivih posledic, ki bi lahko nastale, če bi bilo gradivo dostopno javnosti. O izjemnem podaljšanju roka nedostopnosti odloča Vlada Republike Slovenije na podlagi mnenja Arhivske komisije.

Zakonodajalec je v 67. členu ZVDAGA predvidel oblikovanje arhivske komisije, ki jo imenuje Vlada Republike Slovenije izmed strokovnjakov s področja državne uprave, zgodovine in arhivistike. Njene naloge so:

- daje obvezujoča mnenja o spornih primerih določitve roka nedostopnosti arhivskega gradiva iz 66. in 66 a. člena tega zakona,
- daje mnenja o izjemnem skrajšanju in podaljšanju rokov dostopnosti oz. nedostopnosti,
- odloča v primeru dvoma o omejitvah dostopa,
- odloča o izjemnem dostopu do javnega arhivskega gradiva.

Dostopnost do arhivskega gradiva za potrebe uradnih postopkov pa je določena v 68. členu ZVDAGA, ki določa:

- da imajo osebe, ki so stranke v postopkih ali izkažejo svoj pravni interes za uvedbo ali udeležbo v postopkih, pravico do vpogleda v arhivsko gradivo;
- omejitve dostopnosti arhivskega gradiva iz 65. člena zakona ne veljajo za uporabo posameznih dokumentov in zadev, če gre za postopke, ki jih vodijo državni organi, organi samoupravnih lokalnih skupnosti, nosilci javnih pooblastil in druge osebe javnega prava;
- po definiciji zakona vpogled obsega pregled, izpis, prepis ali kopiranje gradiva ter uporabo tako pridobljenih podatkov v uradnih postopkih;
- če arhiv ugotovi, da niso izpolnjeni pogoji, lahko dostop z odločbo tudi odkloni;
- originalno arhivsko gradivo, ki bi se zaradi uporabe lahko poškodovalo, se nadomesti z verodostojno kopijo;
- dokumente, ki so že v arhivu in jih državni organi, organi samoupravnih lokalnih skupnosti ali nosilci javnih pooblastil potrebujejo za svoje delo oziroma jih osebe potrebujejo za uveljavitev svojih pravic, izroči arhiv v uporabo praviloma v obliki overjene kopije;
- v izjemnih primerih, kadar je za rešitev zadeve nujno potrebna uporaba izvornika, se lahko organu za določen čas in na podlagi pisne pogodbe posodi izvorno arhivsko gradivo, s tem, da se na stroške organa izdelava varnostna kopija.

3 UPORABA ARHIVSKEGA GRADIVA Z OBČUTLJIVIMI PODATKI V NEKATERIH DRŽAVAH EVROPSKE UNIJE

3.1 Republika Češka (Czechia)

Na Češkem so vsi državni arhivi v pristojnosti ministrstva za notranje zadeve in imajo razvejan sistem državnega, regionalnih in okrajnih arhivov. Poleg tega imajo še specialne arhive, kot npr. Archiv Kancelare prezidenta republiky v Pragi, Archiv Pražkeho hradu v Pragi, Archiv Poslanecké snemovny v Pragi, Archiv Cenatu v Pragi, Vojenský historický archiv v Pragi itd. Imajo tudi privatne arhive, kot npr. archiv syndikátov, archiv judovskega muzeja.¹ Češki Zakon o arhiviranju in ravnanju z gradivi (Act on Archiving and Records management, 2004) v 37. členu ureja dostopnost gradiva s 30-imi leti od njegovega nastanka.

V primeru, da se občutljivi podatki nanašajo še na žive državljane, se po omenjenem zakonu lahko uporablja tovrstno arhivsko gradivo samo po predhodnem soglasju osebe, na katero se le-ti nanašajo. Pristojni arhiv mora pisno obvestiti konkretno osebo in ji sporočiti, kdo želi proučevati gradivo in za koliko časa. Oseba lahko nasprotuje vpogledu, če pa v roku 30 dni ne odgovori, se šteje, da vpogled dovoljuje. Omenjeni zakon tudi določa vpogled v razne registre prebivalstva. Zakon pa jasno pravi, da 30-letni rok ne velja za gradivo, ki je nastalo pred 1. 1. 1990 kot rezultat dela javnih organov, to velja npr.: za gradivo vojaških sodišč in državnih tožilstev. Ta zakon tudi ne velja za gradivo, ki je že bilo javno dostopno.

Na Češkem so ustanovili tudi poseben Inštitut za proučevanje totalitarnih režimov (USTR) in specialni Arhiv obveščevalnih (varnostnih) služb (ABS), ki deluje v okviru omenjenega inštituta v Pragi. Omenjeni Inštitut je začel delovati leta 2008 z nalogo raziskovanja in dokumentiranja okupacije od 1938 do 1945 in za obdobje od leta 1948 do 1989. Na srečanju 2. in 3. julija 2011 v Ljubljani s Študijskim centrom za narodno spravo² je dr. Pavel Žáček, nekdanji študentski aktivist »žametne revolucije« leta 1989, na predavanju z naslovom »The Czech experience: Don't hide the truth« govoril o dostopu do arhivskih dokumentov na Češkem. Češka je po letu 2008 odprla skoraj vse arhive nekdanje politične policije in zato velja za eno najbolj liberalnih postkomunističnih držav glede dostopa do dokumentov tajne policije. Za gradivo, nastalo pred letom 1990, pa je bilo že rečeno, da ni nobenih omejitev. Do gradiva lahko brez omejitev dostopajo fizične osebe, študentje, raziskovalci, zgodovinarji, ne glede na to, ali je bila obravnavana oseba preiskovalec ali žrtev.

Gradivo je v celoti dostopno brez anonimizacije ob upoštevanju zakona o varstvu osebnih podatkov. Arhiv pa lahko zavrne dostop do informacij, če le-te posegajo v varstvo ustavnega sistema, v gospodarske interese in obrambo države. O pritožbah odloča direktor (15. člen Zakona o Inštitutu za proučevanje totalitarnih režimov in o

¹ Povzeto po spletni strani Ministrstva za notranje zadeve Republike Češke.

² Ki naj bi se ukvarjal s podobno tematiko, žal pa naslov institucije ne ustreza dejavnosti.

Arhivu varnostnih služb³). Zakon o arhiviranju in ravnanju z gradivi tudi določa, da bo s 1. januarjem 2030 Arhiv varnostnih služb postal del Nacionalnega državnega arhiva.

3.2 Republika Francija (Republique Française)

Francoski Zakon o arhivih iz leta 2008 je vključen v Zakonik o nacionalni dediščini (Code du patrimoine, 2016). Dostop in uporaba do arhivskih dokumentov sta urejena v členih L213-1 do L213-8. Dostop do arhivskega gradiva v javnih arhivih je načeloma prost. V členu L213-2 pa so podrobno opisani primeri, ko je dostop do arhivskega gradiva omejen:

Arhivsko gradivo ni dostopno za uporabo:

- 25 let od nastanka oziroma od vložitve zadnjega dokumenta v dosje, če je povezano z odločitvami vlade oziroma drugih organov izvršilne oblasti, v zvezi z zunanjo politiko, javnimi financami in javnim dolgom in tudi, če se nanaša na delovanje Državnega sveta, upravnih sodišč, Računskega sodišča, če gre za medicinsko dokumentacijo, kjer mora preteči 25 let od smrti osebe, če pa datum smrti ni znan, pa šele po 120 letih od njenega rojstva.
- 50 let od nastanka dokumenta oziroma vložitve zadnjega dokumenta v dosje, če bi razkritje ogrozilo obrambo države, njenih zunanjepolitičnih interesov, javne varnosti.
- 75 let od nastanka dokumenta oziroma vložitve zadnjega dokumenta v dosje, oziroma 25 let od smrti osebe, če gre za dokumente, ki jih je med preiskavo izdelala pravosodna policija, dokumente, ki se nanašajo na zadeve pred sodišči za izvrševanje kazni, registre rojstev in porok, pri čemer rok prične teči od njihovega zaprtja.
- 100 let od nastanka dokumenta oziroma vložitve zadnjega dokumenta v dosje oziroma 20 let od smrti osebe na katero se nanaša, če je to zanjo ugodnejše, če gre za vse zgoraj navedene dokumente, kjer velja omejitev 75 let, ko se nanašajo na mladoletne osebe. Za dokumente, ki so bili označeni z določeno stopnjo tajnosti v zvezi z obrambo države in katerih razkritje bi ogrozilo varnost določenih oseb ali katerih razkritje bi lahko ogrozilo tajnost podatkov o spolnem življenju posameznikov.

Ne sme pa se dostopati do arhivskih dokumentov, ki bi lahko razširjali informacije, s katerimi bi lahko razkrili izdelavo jedrskega, kemičnega ali kakega drugega orožja.

Omenjeni zakon v členu L213-3 določa, da se lahko izda dovoljenje za vpogled v arhivsko gradivo tudi pred iztekom navedenih rokov, če prosilec ne predstavlja nevarnosti za ogrožanje interesov, ki jih zakon ščiti. Arhiv mora na vsako tako prošnjo odgovoriti v dveh mesecih. Lahko pa tudi predčasno odpre gradivo, če dobi soglasje organa, ki mu je omenjeno gradivo izročil.

³ Act of 8 June 2007 on the Institute for the Study of Totalitarian Regimes and the Security Services Archive, and on Amendments of some Acts.

Zakon v členu L213-8 določa še pogoje, ki jih je potrdil Državni svet, pod katerimi se izdajajo overjeni prepisi iz arhivskega gradiva, kakor tudi pogoje plačila.

3.3 Republika Litva (Lietuvos Republika)

V tej severnoevropski članici Evropske unije ureja to področje Zakon o dokumentih in arhivih (1995), ki neposredno ne določa rokov nedostopnosti pri uporabi arhivskega gradiva. Poznajo samo omejitvev primerih, ko se varujejo: nacionalna varnost, obramba, mednarodni odnosi, javna varnost, zasebni in drugi upravičeni interesi, podatki o preprečevanju, preiskovanju in preganjanju kaznivih dejanj, enakopravnosti strank v sodnih postopkih, ekonomska, monetarna in tečajna politika države in njeni trgovinski interesi.

Arhivsko gradivo z osebnimi podatki postane dostopno 30 let po znanem datumu smrti ali 100 let po rojstvu, če datum smrti ni znan. V primeru, da ni mogoče ugotoviti niti rojstva niti datuma smrti določene osebe, pa ostane gradivo nedostopno 70 let.

Omejitev dostopnosti pa ne velja za gradivo Komunistične partije Litve ter KGB (Komite za državno varnost Sovjetske zveze (ZSSR)), o čemer govori 3. člen zakona, kot tudi neza gradivo številnih obveščevalno-varnostnih služb iz različnih časovnih obdobj. Omenjeno gradivo se hrani v Specialnem arhivu (Lithuanian Special Archives), ki je del centralizirane arhivske mreže. Dokumenti bivših tajnih oddelkov državnih ustanov pa se hranijo v drugih državnih arhivih.

Izjeme glede dostopnosti opredeljuje 20. člen omenjenega zakona, ko govori o kolaborantih obveščevalnih služb ZSSR in o osebah, žrtvah teh služb. Gre za osebe, ki so uradno priznale sodelovanje ter osebe, ki so bile žrtve teh služb, in so v postopkih pogosto izrazile željo, da je dostop do njihovih podatkov prepovedan do njihove smrti. Za dostop do teh podatkov so že izrazili željo tako sorodniki kot raziskovalci.

Do uporabe t. i. zaprtih dokumentov se lahko dostopa samo na podlagi pisnega dovoljenja Raziskovalnega centra Litve za genocid in odpor (Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania). Raziskovalec uporabnik mora zaprositi Specialni arhiv, ki v okviru svojih pristojnosti posreduje vlogo v reševanje Raziskovalnemu centru za genocid in odpor. Je pa dostop neomejen za upravne in poslovne namene ter za revizije pravosodnih organov.

3.4 Madžarska (Magyarország)

Tudi v tej nekdanji socialistični državi varstvo osebnih podatkov ureja Zakon o varstvu osebnih podatkov (Act LXIII 1992 on the protection of Personal Data and the Disclosure of Information of Public Interest, 1992), kakor tudi Zakon o arhivih (Act on Public Records, Public Archives, and the Protection of Private Archives, 1995). Zakon o arhivih pa določa ustavno pravico dostopa do podatkov javnega značaja in svobodo znanstvenega raziskovanja.

Arhivsko gradivo so po madžarski zakonodaji tudi zdravstveni podatki. Pristojni arhivisti v javnih arhivih nimajo pravice vpogleda v zdravstveno dokumentacijo in tudi ne skrbijo za valorizacijo zdravstvenega arhivskega gradiva. Valorizacijo zdravstvenega

arhivskega gradiva opravijo izvajalci zdravstvene dokumentacije sami, zdravstveno arhivsko gradivo pa hranijo manjši zdravstveni arhivi.

Zakon iz leta 1995 loči dva dostopa: arhivsko gradivo, ki je nastalo pred 2. 5. 1990 in je dostopno 15 let po nastanku, ter arhivsko gradivo, nastalo po 2. 5. 1990, ki pa je dostopno 30 let po nastanku. Arhivsko gradivo, ki je že bilo javno objavljeno oziroma je dostop že dovolil ustvarjalec je dostopno brez omejitev. Imajo pa še petčlanski posvetovalni organ, ki daje soglasje za starejše gradivo, za katerega velja 15-letni rok.

Gradivo z občutljivimi osebnimi podatki je dostopno 30 let po smrti osebe oziroma 90 let po njenem rojstvu, če datum smrti ni znan. Če pa ni podatkov o datumu rojstva oziroma smrti, postane arhivsko gradivo dostopno po 60 letih od njegovega nastanka. Je pa gradivo dostopno že pred iztekom navedenih rokov, in sicer v znanstveno raziskovalne namene, v tem primeru se izvede anonimizacija ali pa morajo pridobiti soglasje akterjev oziroma njihovih potomcev.

3.5 Zvezna republika Nemčija (Bundesrepublik Deutschland)

Nemčija je sestavljena iz 16 zveznih dežel in vsaka zvezna dežela ima svoj zakon o arhivih, imajo pa še Zvezni zakon o zveznem arhivu (Bundesarchivgesetz - BArchG)⁴, ki ga nadgrajuje še Uredba o uporabi arhivskega gradiva v zveznem arhivu (Bundesarchiv-Benutzungsverordnung - BArchBV)⁵. Uradni naslov zveznega arhivskega zakona je Gesetz über die Sicherung und Nutzung von Archivgut des Bundes (Zakon o ohranjanju in uporabi arhivskega gradiva federacije), kratica BAG. Sprejet je bil 6. januarja 1988 (BGBl. I S. 62) in dopolnjen 7. avgusta 2013 (BGBl. I. S 3154). Zakon je kratek in jedrnat, saj v samo 13 členih opredeljuje dolžnosti zveznih organov, da arhivu ponudijo na različnih nosilcih vse dokumente, ki jih za opravljanje svojih nalog ne potrebujejo več. Zakon tudi določa naloge Zveznega arhiva, ki mora varovati arhivsko gradivo federacije in poskrbeti, da vse pravne osebe federacije oziroma javnega prava predajo gradivo Zveznemu ali deželni arhivom v skladu z zakonom. Izključno se Zveznemu arhivu izroči tisto gradivo, za katerega veljajo zvezni predpisi o varovanju tajnosti pisemskega, poštnega ali telefonskega sporočanja. Po prevzemu mora arhiv spoštovati predpise glede obdelave omenjenega gradiva in varovanja, ki so še veljali v času izročanja. Na deželni ravni pa uporabo arhivskega gradiva urejajo posamezni deželni zakoni.

Nemški zvezni zakon Bundesdatenschutzgesetz je v skladu z Direktivo 95/46/EX in vsebuje enako raven varstva pravic posameznikov, na katere se podatki nanašajo. V Nemčiji je dovoljeno zbiranje osebnih podatkov in njihovo obdelovanje samo na podlagi osebne privolitve posameznikov. Je pa zbiranje podatkov, med katere spadajo tudi občutljivi osebni podatki, in njihovo obdelovanje dovoljeno, če je to določeno s posebnim zakonom ali če je zbiranje v javnem interesu, za znanstvene raziskave oziroma v primeru, da gre za obrambo države ali za humanitarne ukrepe. Zakon kot izjemne

⁴ Dosegljiv na: spletni strani: <https://www.bundesarchiv.de/bundesarchiv/rechtsgrundlagen/bundesarchivgesetz/index.html.de>.

⁵ Dosegljiva na spletni strani: <https://www.bundesarchiv.de/bundesarchiv/rechtsgrundlagen/benutzungsverordnung/index.html.de>.

primere določa tudi zbiranje podatkov v medicinske namene, kot so zdravljenje, diagnostika, zdravstveno varstvo, vendar mora imeti dostop do njih samo medicinsko, zdravstveno osebje. Splošni rok hrambe osebne zdravstvene dokumentacije je najmanj 10 let po zaključku zdravljenja oziroma po smrti pacienta. Civilnopravni zahtevki pacienta zoper zdravnika pa zastarajo v roku 30 let, zato se v praksi zdravstveni podatki hranijo tudi do izteka tega roka.

Vso arhivsko gradivo je na splošno dostopno 30 let od nastanka, če drugi zakoni ne določajo drugače. Gradivo z osebnimi podatki je dostopno 30 let po smrti osebe oziroma 110 let po rojstvu, če ni znan datum smrti dostopnost gradiva 60 let od nastanka pa velja za pravne osebe, pri čemer je že ob sprejemu zakona veljalo, da je gradivo, nastalo pred uradno ustanovitvijo Zvezne republike Nemčije leta 1949, javno dostopno za potrebe znanstvenoraziskovalnega dela ali za zaščito zakonitih interesov. Za davčne in bančne podatke prav tako velja, da so dostopni po 60 letih od nastanka. Vsi ti roki ne veljajo za gradivo, ki je bilo že ob nastanku ali prenosu v zvezni arhiv ali deželne arhive dostopno javnosti. Na podlagi Zakona o dostopu do informacij javnega značaja⁶ pa tudi 30-letni rok ne velja za gradivo, ki je bilo že ob nastanku namenjeno javnosti.

Roki nedostopnosti se lahko tudi skrajšajo, če se prizadeti s tem strinjajo. V primeru, da konkretna oseba ne da soglasja za skrajšanje roka nedostopnosti in je to gradivo nujno potrebno za znanstvenoraziskovalne namene, se mora anonimizirati določene podatke (Štrumbi, Šmid, 2014). Možno pa je tudi podaljšati rok nedostopnosti, a za največ 30 let, za arhivsko gradivo zveznih institucij, če bi bili s tem ogroženi interesi države in njenih dežel, če bi bila kršena dolžnost varovanja tajnosti po nemškem kazenskem zakoniku ali katerem drugem zveznem predpisu, če bi bilo ogroženo stanje oziroma ohranjenost gradiva, ogrožena prvotna ureditev arhivskega gradiva, zaščita osebnih podatkov tretjih oseb ali če bi z njo nastali neupravičeni stroški. Uredba o uporabi arhivskega gradiva v zveznem arhivu določa tudi način uporabe, tj. kako se gradivo uporablja (v originalu ali v kopiji ali pa se poda samo informacija o njegovi vsebini). Na podlagi zahtevka, ki mora predstaviti natančno temo in namen poizvedovanja, arhiv izda dovoljenje in določi način in pogoje uporabe ter opozori še na morebitne dodatne pogoje, kot so spoštovanje avtorskih pravic, upravičenih interesov tretjih oseb ter da za morebitne kršitve le-teh ni odgovoren arhiv, temveč uporabnik, ki omenjenih pravic ni upošteval.

Zakon vsebuje še pravila o skrajšanju splošnih rokov, in sicer v znanstvenoraziskovalne namene oziroma za upravičene interese pravnih oseb (nem: Stelle), kjer se za dostop uporabi načelo anonimizacije. Če pa javni interes zahteva, se lahko omenjen rok nedostopnosti lahko podaljša za največ 30 let, tj. v primeru, ko gre za arhivsko gradivo zveznih institucij in uporaba arhivskega gradiva ni dopustna, ker bi bili ogroženi interesi Nemčije ali ene izmed njenih dežel, kadar bi bila ogrožena ohranjenost gradiva, če bi nastali ogromni stroški administrativnega dela, ki bi se jih težko opravičilo, ali če to omejuje nemški kazenski zakonik.

⁶ Zakon o dostopu do informacij javnega značaja iz leta 2005, veljati je začel 1. 1. 2006.

Na tem mestu bi avtorja posebej omenila še gradivo nekdanje Nemške Demokratične Republike (NDR – Deutsche Demokratische Republik – DDR), njenih strank in množičnih organizacij.

Po sporazumu o združitvi obeh Nemčij (das Einigungsvertragsgesetz) so množične organizacije v NDR razpadle, skrb za gradivo državnih organov nekdanje NDR pa je prešla na Zvezni arhiv v Koblenzu. Problem je nastal z gradivom SED (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands)⁷, ki je v bistvu gradivo stranke, po drugi strani pa je vsekakor državnega pomena. Zato so leta 1992 dopolnili Zakon o Zveznem arhivu in v okviru tega vzpostavili še nesamostojno ustanovo javnega prava (Unselbständige Stiftung des öffentlichen Rechts)⁸, slednja je prevzela gradivo nekdanjih strank, ki nima omejitve 30 let od svojega nastanka. Sprejeli so še posebno Uredbo⁹, ki upošteva iste zakonske roke, 30 let po smrti oziroma 110 let po rojstvu za fizične osebe, pravila za skrajšanje oziroma podaljšanje splošnih rokov in za varovanje interesov fizičnih oseb.

Še bolj »udarno« pa je gradivo varnostno-obveščevalnih služb bivše NDR – gradivo Stasija. Za gradivo Službe za državno varnost nekdanje NDR (Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatsicherheitsdienstes der ehemaligen DDR-BStU)¹⁰ sedaj skrbi poseben zvezni pooblaščenec s sedežem v Berlinu in 12 oddelki po Vzhodni Nemčiji. Količinsko obsega kar 111 tekočih km (sto enajst tekočih kilometrov gradiva oz. 111.000 t. m.)¹¹ gradiva in ima (po stanju 1. 1. 2014) cca. 1600 zaposlenih, v 90. letih pa je s tem gradivom operiralo celo 3200 zaposlenih. Dostopnost do tega gradiva je zelo otežena, dostopno je namreč po strogih pravilih glede varovanja osebnih podatkov in le za določene namene. Če dokument vsebuje podatke o tretji osebi, se le-ti anonimizirajo. Omenjen zakon je služil tudi kot model za zakonodajo o gradivih nekdanjih obveščevalnih služb.

Bistvene značilnosti Zakona o gradivu Stasija¹² so: da ima vsak posameznik pravico do informacije, če obstaja gradivo o njem, in le-tega lahko potem tudi vidi, vendar samo podatke, ki se tičejo njega, ne pa tudi koga drugega. Podatki o drugih osebah se prekrijejo. Varovani pa niso interesi poklicnih sodelavcev oziroma neformalnih informatorjev Stasija. Vsak ima pravico, da izve ime osebe, ki je o njem poročala. Prosilcu ni treba navesti razloga, zakaj vlaga zahtevo.

Podatki o umrlih in pogrešanih osebah praviloma niso dostopni, razen za ožje sorodnike, če teh ni, pa imajo pravico sorodniki do tretjega kolena. Ti podatki se lahko

⁷ Socialistična stranka Nemčije.

⁸ Odvisna ustanova javnega prava.

⁹ Glej *Erlass des Bundesministers des Innern über die Errichtung einer "Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR"* vom 6. 4. 1992. Dosegljivo na: http://www.bundesarchiv.de/imperia/md/content/bundesarchiv_de/fachinformation/stiftungserlass.pdf.

¹⁰ Zvezni komisar za dokumente Službe državne varnosti nekdanje NDR BstU.

¹¹ Po podatkih na njihovi spletni strani ima 111 km gradiva, po drugih neuradnih podatkih pa celo 180 km gradiva.

¹² Zakon je bil osemkrat noveliran, nazadnje 2011.

zahtevajo samo v primeru pravnega interesa, kot npr. zaradi premoženjskih razlogov, raziskovanja porekla, odškodnin ipd.

Javne in pravne osebe lahko preverjajo oz. ugotavljajo, kdo je sodeloval s Stasijem do 31. 12. 2019. Za nekatere funkcionarje, npr. za zveznega pooblaščenca za gradivo Stasija, za njegove zaposlene in za tiste, ki se ukvarjajo z zahtevami za rehabilitacijo, pa roka sploh ni.

Omenjeni zakon tudi posebej določa uporabo gradiva za raziskovanje, tj. katera dokazila se morajo priložiti k vlogi za projekt, ki mora biti točno določen. Novinarji pa morajo predložiti kopijo novinarske izkaznice, podatke o projektu in dopis uredništva, za katerega opravljajo raziskavo. Osebne podatke fizičnih oseb se lahko dobi samo z njihovo privolitvijo na podlagi namena raziskovanja. Gradivo zgodovinskih oseb in nosilcev političnih funkcij lahko dobi uporabnik na razpolago brez njihovega dovoljenja, vendar se njih o tem obvesti. Vsekakor prevladuje raziskovalni interes nad interesom varovanja osebnih podatkov in pod takimi pogoji je na razpolago tudi gradivo z osebnimi podatki sodelavcev Stasija.

Podatki umrlih fizičnih oseb so dostopni 30 let po smrti oziroma z zadnjo novelo zakona 110 let po rojstvu. Podatki so lahko dostopni 10 let po smrti, če gre za znanstvenoraziskovalni projekt ali za pravni interes. Pod posebnimi pogoji so dostopni tudi podatki, pridobljeni z vohunjenjem. Zaprti pa so podatki, ki so bili pridobljeni s posebnimi metodami, kot so npr. zasliševanja z uporabo prisilnih sredstev. Brez omejitev so dostopna gradiva, ki so že bila namenjena javnosti, kot so razni govori in izjave.

3.6 Slovaška (Slovenska republika)

Varstvo občutljivih osebnih podatkov na Slovaškem ureja krovni zakon: Act on Protection of Personal Data (2014), ki ga je sprejel Državni svet na Slovaškem. Po omenjenem zakonu se podatki zbirajo na podlagi zakona ali osebne privolitve posameznika, brez njegove vednosti se podatki o njem ne smejo posredovati tretjim osebam.

Za zdravstveno dokumentacijo imajo poseben Act No. 576/2004 Coll. On health care and health care related services, and amending and supplementing certain acts (2004), po kateri mora izvajalec zdravstvene dejavnosti voditi zdravstveno dokumentacijo in skrbeti za njeno materialno varstvo in hrambo. Zdravstvena dokumentacija, ki nastane pri splošnem zdravniku, se mora hraniti še 20 let od smrti pacienta, oziroma je določen splošen rok hrambe 20 let od zadnje zdravstvene obravnave pacienta.

Zanimivo je, da zdravstvena dokumentacija na splošno na Slovaškem nima trajne arhivske vrednosti. Ko pride zdravstvena dokumentacija v arhive, slovaški arhivski zakon Act On Archives and Registries and on the Amendments of Certain Acts (2002) omogoča, da arhivi v postopku valorizacije dokumentarnega gradiva sami določijo, kateri zdravstveni podatki imajo trajen pomen.

3.7 Republika Poljska (Rzeczpospolita Polska)

V tej članici Evropske unije je na splošno gradivo dostopno 30 let od nastanka, razen če gre za interese države, državnih organov ali za varovanje tajnosti. O tem govori 71. člen Zakona o nacionalnem in državnih arhivih.¹³ Pristojni Minister za kulturo pa lahko s posebno uredbo skrajša rok dostopnosti arhivskega gradiva, če je to v interesu države, znanosti ali kulture. Podobna pravila veljajo za gradivo, nastalo pred letom 1989, ki je lahko dostopno takoj po evidentiranju v arhivu, če gre za uporabo v znanstvenoraziskovalne namene.

Poljska pa ima poleg nacionalnega arhiva in razvejane mreže državnih arhivov še specialne arhive, ki delujejo npr. pri parlamentu, senatu, svetu ministrov, na posameznih ministrstvih itd. To gradivo ima zaradi državnih interesov zelo omejen dostop. Vendar pa je določeno, da morajo tudi ti arhivi predati gradivo nacionalnemu arhivu, ko ga ne potrebujejo več za poslovanje, kar pomeni, da ni več razloga, da bi bilo v posebnem arhivu, zato ga morajo izročiti najkasneje 50 let po njegovem nastanku.

Omeniti velja še posebno gradivo Inštituta narodnega spomina – Komisije za preiskavo zločinov proti poljskemu narodu. Inštitut je bil ustanovljen leta 1998 (Act on the Institute of National Remembrance) v Varšavi, uradno pa je začel delovati v letu 2000. Njegov arhiv je največji na Poljskem z okoli 87 tekočih km gradiva (sedemdeset tekočih kilometrov gradiva oz. 87.000 t. m.), iz časa od leta 1944 do 1990. Inštitut je državni organ kot: organ pravosodja, arhiv, raziskovalna in izobraževalna ustanova ter organ, ki izvaja postopke, povezane z lustracijo. Sestavljajo ga: Komisija za pregon zločinov zoper poljski narod, ki opravlja raziskave in preiskave kot del specializiranega državnega tožilstva; Urad za ohranjanje in dostop do arhivskega gradiva, ki zbira, hrani in obdeluje arhivsko gradivo; Oddelek za izobraževanje, ki opravlja raziskave ter izdaja publikacije; Oddelek za lustracijo, ki preverja resničnost izjav funkcionarjev.¹⁴ Pravila dostopnosti in uporabe so se večkrat spreminjala (od vseh možnih potrdil, dokazovanj, preverjanj ipd). Leta 2010 so sprejeli zadnje spremembe, ki omogočajo prost dostop do dokumentov. Bistvene značilnosti sprememb so, da ima vsak pravico dostopa do dokumentov, ki se nanašajo nanj, pravico do informacij o zaposlenih tajne službe ali o drugih osebah, ki so o njem posredovale informacije tajni službi. Dostop do dokumentov je mogoč tudi raziskovalcem za znanstvene raziskave oziroma publicistične objave. Fizična oseba lahko prepove dostop do osebnih podatkov, ki so bili pridobljeni v sklopu obveščevalne dejavnosti za 50 let od njihovega nastanka. Dovoljen pa je dostop sodiščem in državnemu tožilstvu.

Za posamezne dokumente lahko Predstojnik Notranje varnostne službe (Internal Security Agency) in Obveščevalne službe (Intelligence Agency) ter minister za obrambo določita, da so nekateri dokumenti še vedno nedostopni za uporabo, in sicer v primeru ogrožanja državne varnosti.

¹³ *Act on the National Archival Resource and State Archives.*

¹⁴ *Povzeto po spletni strani inštituta narodnega spomina in po gradivu The European Network of Official Authorities in Charge of the Secret-Police files.*

3.8 Združeno kraljestvo Velike Britanije in Severne Irske (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland - U. K.)¹⁵

Po Zakonu o javnih dokumentih (Public Record Act) iz let 1958 in 1967 lahko zainteresirane osebe zahtevajo dostop do dokumentov javnih ustanov takoj po nastanku, razen posebej določenih izjem v zvezi z varnostnimi in obveščevalnimi zadevami, z nacionalno varnostjo, obrambo, mednarodnimi odnosi itd.

Splošni rok dostopnosti je 30 let od nastanka. Obstaja še 60-letna in 100-letna omejitev. Sama dostopnost za uporabo je urejena v nekaterih drugih zakonih. Vpogled v gradivo pa lahko arhiv zavrne, pri čemer zaprosi za predhodno mnenje pravosodnega ministra ali pa tistega organa, ki mu je izročil določeno gradivo. Zavrnjena stranka se lahko pritoži informacijskemu pooblaščenču (Information Commissioner), možna pa je tudi pritožba na poseben Informacijski tribunal (Information Tribunal).

Za samo iskanje podatkov v zaprtih gradivih je treba plačati vnaprej. Fotokopiranje se obračuna posebej. Obstaja pa brezplačni vpogled v prostorih Britanskega arhiva. Arhiv mora na vlogo odgovoriti v 20 dneh, v kolikor gre pa za zaprt dokument, postopek traja nekoliko dlje.

4 UPORABA ARHIVSKEGA GRADIVA Z OBČUTLJIVIMI PODATKI V NEKATERIH DRŽAVAH NEKDANJE JUGOSLAVIJE

4.1 Republika Bosna in Hercegovina (Republika Bosna i Hercegovina)

V Bosni in Hercegovini sta avtorja zasledila dva zakona, ki določata roke hrambe in dostopnosti arhivskega gradiva. Prvi je Zakon o arhivskem gradivu in Arhivu Bosne in Hercegovine (2001), ki v 16. členu določa dostop do gradiva 30 let od nastanka gradiva, v 17. členu pa, da se javno arhivsko gradivo, ki se nanaša na posamezne osebe; sodni spisi, medicinska dokumentacija in osebni dosjeji, lahko uporabljajo 10 let po smrti določene osebe. Ta rok se lahko skrajša, če na to pristanejo zakonski partner, otroci in starši umrle osebe. Po 18. členu citiranega zakona se uporaba javnega arhivskega gradiva lahko tudi zapre, če so ogroženi interesi Bosne in Hercegovine, če so ogrožene njene entitete, če se s tem povzroči škodo pravnim oziroma fizičnim osebam in če je gradivo v strokovnem ali restavratorsko-konzervatorskem postopku.

Zakon o arhivskem gradivu federacije Bosne in Hercegovine (2002) prav tako v 22. členu določa, da je arhivsko gradivo dostopno 30 let od njegovega nastanka, s to razliko, da ustvarjalec in lastnik arhivskega gradiva, v tem primeru Arhiv federacije ob soglasju Vlade Federacije lahko določi daljši rok nedostopnosti arhivskega gradiva, ki pa ne sme biti daljši kot 50 let od nastanka tega gradiva.

Zakon o arhivski dejavnosti (1998) Republike srbske pa v 47. členu obširneje razlaga, da je gradivo, ki ni bilo dostopno javnosti, le-tej dostopno 30 let po nastanku.

¹⁵ Povzeto po: Britanski arhiv (*The National Archives*): <http://www.nationalarchives.gov.uk/> (februar 2014); Wikipedia: *The National Archives (United Kingdom)*: [http://en.wikipedia.org/wiki/The_National_Archives_\(United_Kingdom\)](http://en.wikipedia.org/wiki/The_National_Archives_(United_Kingdom)) (februar 2014); Zakon o svobodi informacij (*Freedom of Information Act - FOIA*): <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/36/contents> (februar 2014).

Javno arhivsko gradivo s podatki, ki se nanašajo na obrambna in mednarodna vprašanja, vprašanja državne in javne varnosti in gospodarskih interesov Republike srbske, postane javno dostopno šele po 50 letih od nastanka. Gradivo, ki se nanaša na osebne podatke, rasno ali nacionalno pripadnost, politično, versko ali filozofsko prepričanje, zdravstveno stanje, spolno življenje, nadalje matične knjige, medicinska dokumentacija, osebni dosjeji, kazenske evidence itd. pa je dostopno 70 let od nastanka. Navedeno gradivo je lahko dostopno tudi prej, če na to pristane oseba, na katero se podatki nanašajo. Izvzeto pa je gradivo družbenopolitičnih organizacij, organov za notranje zadeve in pravosodnih organov, ki so v preteklosti delovali na ozemlju Republike srbske. To gradivo je dostopno brez omejitve. Roki nedostopnosti uporabe gradiva se lahko tudi skrajšajo v znanstvenoraziskovalne namene.

Zakon o arhivski dejavnosti Tuzelskega kantona (2000, 2011) prav tako omogoča uporabo gradiva za upravno-poslovne namene, v znanstvenoraziskovalne in publicistične namene ter za razstave. Gradivo se prevzema 30 let od nastanka in po tem času je gradivo tudi dostopno. Gradivo, ki pa vsebuje občutljive podatke, ki se nanašajo na obrambo, na mednarodne odnose, na zadeve državne varnosti, vključno z vzdrževanjem reda in mira ter na gospodarske interese Bosne in Hercegovine, Federacije BiH in kantona, je dostopno po 50 letih od nastanka. Arhivsko gradivo, v katerih so občutljivi osebni podatki, ki se hranijo v: matičnih knjigah, medicinski dokumentaciji, v osebnih dosjejih, sodnih, davčnih in finančnih spisih, je dostopno 70 let od nastanka gradiva, oziroma 100 let od rojstva osebe, na katero se le-to nanaša. Ob pristanku osebe, na katero se gradivo nanaša, je lahko gradivo že prej dostopno, lahko pa to dovoljenje dajo tudi zakonski partner, otroci (po smrti te osebe) ali starši. V znanstvenoraziskovalne namene lahko Arhiv odobri pregled gradiva na način, s katerim jamči zaščito javnega interesa, osebnosti, pravic in interesov tretjih oseb ob predhodnem soglasju ministrstva. Arhivsko gradivo pa je vedno dostopno ustvarjalcem arhivskega gradiva, ne glede na omejitve.

4.2 Črna gora (Црна Гора)

Zakon o arhivskem gradivu (2010) v Črni gori določa prevzemanje arhivskega gradiva v arhiv 30 let po njegovem nastanku. Glede uporabe navaja, da se arhivsko gradivo daje na uporabo za službene, znanstvenoraziskovalne, strokovne, publicistične, izobraževalne in kulturne potrebe, za predstavljanje in objavljanje, za uresničevanje osebnih in drugih pravic fizičnih in pravnih oseb ter za potrebe uresničevanja funkcije države in občine. Javno arhivsko gradivo je za uporabo v arhivih vsem dostopno pod enakimi pogoji.

Omejitve za dokumentarno in arhivsko gradivo velja samo za tisto gradivo, ki se nanaša na varnost in obrambo države, zunanjo in monetarno ter ekonomsko politiko, oziroma katerega objava bi lahko škodovala javnemu interesu ali varnosti države Črne gore. To gradivo je dostopno 50 let po nastanku.

Arhivsko gradivo, ki se nanaša na osebne podatke, je dostopno za uporabo 70 let od nastanka ali najmanj 20 let po smrti osebe, na katero se nanaša, vendar s privoljenjem pristojne osebe, njenega zakonskega partnerja, staršev, otroka ali pravnega zastopnika.

4.3 Republika Hrvaška (Republika Hrvatska)

Na Hrvaškem varstvo občutljivih podatkov ureja Zakon o arhivskem gradivu in arhivih (2011), po katerem je določeno, da je javno arhivsko gradivo praviloma dostopno za uporabo 30 let od svojega nastanka, lahko sicer tudi že prej, če je bilo dostopno javnosti že pred rokom 30 let, ali je dostopno, če je to odobril njegov ustvarjalec.

Arhivsko gradivo, ki se nanaša na obrambo, se navezuje na mednarodne odnose, na zadeve nacionalne varnosti vključno z vzdrževanjem reda in miru, na gospodarske interese države, na nacionalno varnost in na nacionalni interes Hrvaške, je dostopno 50 let po njegovem nastanku.

Javno arhivsko gradivo, ki se nanaša na osebne podatke v matičnih knjigah, zdravniška dokumentacija, gradivo v osebnih dosjejih ali sodnih, davčnih in finančnih dosjejih so dostopni 70 let od svojega nastanka oziroma 100 let od rojstva osebe, na katero se nanašajo. Lahko pa je arhivsko gradivo dostopno že prej s soglasjem zakonca, otrok ali staršev po njeni/njegovi smrti. Gradivo je mimo teh rokov lahko dostopno tudi v znanstvenoraziskovalne namene, kar pa mora predhodno odobriti Hrvaški arhivski svet.

4.4 Srbija (Република Србија)

Podobna situacija je v Srbiji, kjer to področje pokriva Zakon o arhivskem gradivu in arhivski službi (2009). Srbska Vlada je sprejela Predlog zakona o arhivski službi in arhivskem gradivu, ki naj bi popolnoma zaščitil arhivsko gradivo ne glede na obliko, v kateri bi nastalo, ali na lastninsko strukturo ustvarjalca. Do sprejetja samega zakona so to urejali Zakon o elektronskem dokumentu in Zakon o elektronskem podpisu sprejeta 2009 in 2004. Njuni podzakonski akti pa so urejali tehnične rešitve, kot npr. vprašanje izdelave, sprejema in dostave elektronskih dokumentov, niso pa urejali trajnega arhiviranja in prenosa podatkov v pristojne arhive. Ta zakon naj bi ohranjal arhivsko gradivo za prihodnje generacije, zaščitil dokumente pred uničenjem, ker jim arhiv predstavlja neke vrste materialni dokaz o obstoju, organizaciji, funkcioniranju države in družbe, kar ima pomen za znanost kot tudi za državljane, ki na podlagi podatkov iz arhivskega gradiva uveljavljajo določene pravice.

Njihov zakon določa, da se arhivom izroči gradivo 30 let po nastanku. Javno arhivsko gradivo je praviloma 30 let po nastanku dostopno za uporabo, če je uporabo odobril njegov ustvarjalec oz. imetnik. Javno arhivsko gradivo in dokumentarno gradivo s podatki, ki se nanašajo na obrambo države, nacionalno varnost, na gospodarske in druge interese Republike Srbije in katerih objava bi lahko škodovala državnim interesom, postane dostopno 50 let po nastanku.

Matične knjige, osebni in personalni dosjeji, sodni predmeti, davčni in finančni dokumenti in medicinska dokumentacija pa so, skladno s 54. in 55. členom zakona, dostopni za uporabo 70 let od dneva nastanka oziroma 100 let od rojstva osebe, na katero se nanašajo. Tudi v tem primeru obstaja možnost uporabe gradiva pred iztekom roka, če dajo oseba ali njegovi potomci oziroma pravni zastopnik te osebe za to soglasje. Brez omejitev pa ga še vedno lahko uporabljajo ustvarjalci arhivskega gradiva, pri katerih

je nastalo in ki ga še potrebujejo za upravno poslovanje, vendar z varovalnimi ukrepi pred zlorabo.

5 ZAKLJUČEK

Arhivi so del nacionalne kulturne dediščine. V njih se hrani zgodovina naroda. Še v 19. stoletju je bilo potrebno imeti posebno dovoljenje za dostop do arhivskega gradiva, ker so pisno dediščino očitno bolj cenili. V drugi polovici 20. stoletja je večina držav to opustila.

Danes je dostop do arhivov pravica in ne več privilegij. Svet Evrope je sprejel stališče (Recommendation No. R. (2000) 13), da v državi ni demokracije, če nimajo vsi njeni prebivalci pravice, da se na objektivni način seznanijo s svojo zgodovino. Tudi države, ki spoštujejo in zagovarjajo odprtost arhivov, so po drugi strani zavezane k varovanju osebnih podatkov in različnih tajnosti. To področje urejajo zakoni in podzakonski akti o dostopu do informacij javnega značaja, o varstvu osebnih in tajnih podatkov itd. Zanimiv je položaj v nekdanjih vzhodnoevropskih državah, kjer so delovale službe, ki so na različne načine zbirale podatke o državljanih. Z razpadom njihovega političnega sistema pa so nastali številni specialni arhivi, ki so prevzeli gradivo bivših organizacij in tajnih služb.

V pričujočem prispevku sta avtorja nakazala, kako je v Republiki Sloveniji in v nekaterih drugih državah Evropske unije urejen dostop do arhivskega gradiva, kakšne so omejitve dostopnosti, vrste dokumentov, do katerih je dostop omejen, in kdaj bo gradivo na razpolago. Podatki so pridobljeni s spletnih strani nacionalnih arhivov in zakonodaj posameznih držav ter nekaterih strokovnih publikacij.

Čisto na koncu velja opozoriti, da je slovenski parlament 15. decembra 2016 sprejel Zakon o arhivskem gradivu, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacienta (AGOPP), ki je bil tudi že uradno objavljen (Uradni list RS, št 85/2016). Zaradi pozne objave ga avtorja v tem prispevku še nista mogla upoštevati.

VIRI IN LITERATURA¹⁶

Viri in literatura so zaradi boljše preglednosti članka in večje možnosti primerjave parametrov navedeni v istem zaporedju, kakor je obravnavano varstvo občutljivih podatkov po posameznih državah.

- Štrumbelj, Ž., Šmid, G. (2014) Dostupnost i nedostupnost zdravstvene dokumentacije. *Arhivska praksa, god. 27, str. 306-318*. Tuzla: Arhiv tuzlanskog kantona.

¹⁶ Za to obliko citiranja virov in literature sva se odločila, ker le-ta omogoča enostaven pregled zakonodaje in uporabe arhivskega gradiva z občutljivimi podatki v posamezni državi.

SLOVENIJA

- Arhiv Republike Slovenije, spletna stran: <http://www.arhiv.gov.si/> (februar 2014).
- *ECPRD vprašalnik št. 1631: The right and restrictions to access the information from the National Archives*. Dostopno na spletni strani: <https://ecprd.secure.europarl.europa.eu/ecprd/secured/whatsnew.do> (februar 2014). spletna stran ni dostopna brez gesla!
- Svet Evrope: Recommendation No. R (2000) 13 of the Committee of Ministers to member states on a European policy on access to archives. Dostopno na spletni strani: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=366245> (februar 2014).
- Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva. (2006). Uradni list RS, št. 86.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva. (2014). Uradni list RS, št. 51.
- Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih. (2006). Uradni list RS, št. 30.

ČEŠKA

- Act of 8 June 2007 on the Institute for the Study of Totalitarian Regimes and the Security Services Archive, and on Amendments of some Acts. (2007). Dostopno na spletni strani: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/normy/act181-2007.pdf> (februar 2014).
- Act on Archiving and Records Management. (2004-2015). Dostopno na spletni strani: <http://www.mvcr.cz/mvcren/docDetail.aspx?docid=21754398&docType=ART>.
- Inštitut za proučevanje totalitarnih režimov in Arhiv varnostnih služb, spletna stran: <http://www.ustrcr.cz/en> (februar 2014).
- Ministrstvo za notranje zadeve, spletna stran: <http://www.mvcr.cz/mvcren/article/introduction.aspx> (februar 2014).
- The European Network of Official Authorities in Charge of the Secret-Police Files, spletna stran: http://www.bstu.bund.de/DE/Wissen/Publikationen/Publikationen/E_netzwerk_reader_englisch.pdf_blob=publicationFile (februar 2014).

FRANCIJA

- Loi n° 78-753 du 17 juillet 1978 portant diverses mesures d'amélioration des relations entre l'administration et le public et diverses dispositions d'ordre administratif, social et fiscal. (1978). Dostopno na spletni strani: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000339241&fastPos=1&fastReqId=948333815&categorieLien=cid&oldAction=rechTexte> (februar 2014).
- Zakon o dediščini (Code du patrimoine), II. knjiga, člani L213-1 do L 213-8: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idSectionTA=LEGISCTA000006159942&cidTexte=LEGITEXT000006074236&dateTexte=20110210> (februar 2014).

LITVA

- Križaj, M. (2007). *Dostop do arhivskega gradiva. Raziskovalna naloga št. 5/2007*. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
- Litovski oddelek za arhive, spletna stran: <http://www.archyvai.lt/en/accessandservice.html> (februar 2014).
- Open Society Justice Initiative, Archives of State Security Service Records. (2013). Dostopno na: <http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/echr-janowiec-annex-20130116.pdf> (februar 2014).

- Zakon o dokumentih in arhivih (Dokumentų ir archyvų įstatymas). (1995). Dostopno na spletni strani: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1FEF229DA7C6/icGHUxVcMD>

MADŽARSKA

- Act LXIII 1992 on the Protection of Personal Data and the Publicity of Data of Public Interest. Dostopno na spletni strani <https://www.ics.uci.edu/~kobsa/privacy/Hungary.htm>.
- Act on Public Records, Public Archives, and the Protection of Private Archives. Dostopno na spletni strani <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/6756>.

NEMČIJA

- Bundesarchiv-Benutzungsverordnung, spletna stran: <http://www.bundesarchiv.de/bundesarchiv/rechtsgrundlagen/benutzungsverordnung/index.html.de> (februar 2014).
- Bundesarchivgesetz, spletna stran: <http://www.bundesarchiv.de/bundesarchiv/rechtsgrundlagen/bundesarchivgesetz/index.html.de> (februar 2014).
- Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen DDR: http://www.bstu.bund.de/cln_043/DE/Home/homepage__node.html__nnn=true (februar 2014).
- Erlass des Bundesministers des Innern über die Errichtung einer "Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR", spletna stran: http://www.bundesarchiv.de/imperia/md/content/bundesarchiv_de/fachinformation/stiftungserlass.pdf (februar 2014).
- Križaj, M. (2007). *Dostop do arhivskega gradiva. Raziskovalna naloga št. 5/2007*. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
- Gesetz über die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik -StUG. (Zakon o gradivu STASI). (1991). Dostopno na spletni strani: <http://www.gesetze-im-internet.de/stug/BJNR022720991.html>. (februar 2014).
- Zvezni arhiv, spletna stran: <http://www.bundesarchiv.de/> (februar 2014).

POLJSKA

- Inštitut narodnega spomina, spletna stran: <http://ipn.gov.pl/en/about-the-institute> (februar 2014).
- Zakon o nacionalnem arhivu in arhivskem gradivu. (1983). Dostopno na spletni strani: http://www.unesco.org/culture/natlaws/media/pdf/poland/poland_act_archivalresource_engt_of.pdf (februar 2014).
- Poljski nacionalni arhiv, spletna stran: <http://www.archiwa.gov.pl/> (februar 2014).
- The European Network of Official Authorities in Charge of the Secret-Police Files, spletna stran: http://www.bstu.bund.de/DE/Wissen/Publikationen/Publikationen/E_netzwerk_reader_englisch.pdf?__blob=publicationFile (februar 2014).
- Zakon o Inštitutu narodnega spomina, spletna stran: <http://ipn.gov.pl/en/about-the-institute/documents/institute-documents/the-act-on-the-institute-of-national-remembrance> (februar 2014).

SLOVAŠKA

- Act. No. 122/2013 Coll. on Protection of Personal Data and on Changing and Amending of other act, resulting from amendments and additions excuted by the Act No. 84/2014 Coll. Dostopno

na spletni strani <https://dataprotection.gov.sk/uouu/en/content/full-wording-act-no-1222013-personal-data-protection-amended-act-no-842014>.

- Act No 576/2004 Coll. on health care and health care-related services and amending and supplementing certain acts, guarantees the right to choose health care provider, the right to receive necessary health care and the right to health care and services, including cross-border health care, to everyone in accordance with the principle of equal treatment and non-discrimination. Dostopno na spletni strani http://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=71012&p_country=SVK&p_count=382.
- Act of 17 May 2002 – On Archives and Registries and on the Amendments of Certain Acts. Dostopno na spletni strani www.unesco.org/.../natlaws/.../slovakia/sk_actarchives_registramdmts2002_engtof.pdf.

ZDRUŽENO KRALJESTVO

- Britanski arhiv (The National Archives): <http://www.nationalarchives.gov.uk/> (februar 2014).
- Wikipedia: The National Archives (United Kingdom): [http://en.wikipedia.org/wiki/The_National_Archives_\(United_Kingdom\)](http://en.wikipedia.org/wiki/The_National_Archives_(United_Kingdom)) (februar 2014).
- Zakon o svobodi informacij (Freedom Of Information Act - FOIA). (letnica). Dostopno na spletni strani: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/36/contents> (februar 2014).
- Zakon o javnih dokumentih. (Public Record Act). (1958, 1967). Dostopno na spletni strani: https://en.wikipedia.org/wiki/Public_Records_Act_1958 in <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1967/44>.

REPUBLIKA BOSNA IN HERCEGOVINA

- Zakon o arhivskoj građi i arhivu Bosne i Hercegovine. (2001). Službeni glasnik BiH, št. 16.
- Zakon o arhivskoj građi Federacije Bosne i Hercegovine (2002). Službene novine Federacije BiH, št. 45.
- Zakon o arhivskoj djelatnosti (1998). Službeni glasnik Republike Srpske, št. 119.
- Zakon o arhivskoj djelatnosti (2000, 2011). Službene novine Tuzlanskog kantona, št. 15/00, 13/11.

ČRNA GORA

- Zakon o arhivskoj djelatnosti. (2010). Službeni list Crne Gore, št. 49.

REPUBLIKA HRVAŠKA

- Zakon o arhivsko gradivu i arhivima. (2011). Narodne Novine št. 106/97, 64/00, 65/09, 125/11.

REPUBLIKA SRBIJA

- Zakon o arhivskoj građi i arhivskoj službi – Predlog – Nacrt Radne grupe Ministarstva kulture Republike Srbije – Republika Srbija – Zakon o arhivskoj građi i arhivskoj službi, Beograd, decembra 2009. Dostopen na spletni strani: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:whhgoAh-APUJ:https://arhivistika.files.wordpress.com/2011/02/nacrt_zakona_o_arhivskoj_gradji_i_arhivskoj_sluzbi.pdf+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=si.

SUMMARY

PROTECTION OF ARCHIVES WITH SENSITIVE PERSONAL DATA IN SLOVENIA, IN OTHER MEMBERS OF EU AND SOME OF THE COUNTRIES FROM THE FORMER YUGOSLAVIA

In the article the authors present the current legislation in the field of protection and use of sensitive personal data, their protection and issues associated with that. They describe the protection of and access to such data in Slovenia, in some of the EU Member States, as well as in some states of the former Yugoslavia.

In Slovenia, the Protection of Documents and Archives and Archival Institution Act regulates this issue in its Article 65, which deals with access to such archives in archival institutions and with conditions for their use, since the act does not determine inaccessibility periods, deriving from the principle that public archives are available to everybody. Public archives kept in public archival institutions that contain confidential data or tax secrets normally become available for use 40 years after their creation. However, those archives that contain personal data referring to health condition, to sexual life, to victims of criminal offenses against sexual integrity, marriage, family and children, to perpetrators of criminal and minor offences, except for criminal and minor offences against which proceedings were conducted on the grounds of opposing the former one-party regime, to religious belief, and to ethnic origin, become available for public use 75 years after the creation of the materials or 10 years after the death of the person to whom this data refers. Public archives created before the constitution of the Assembly of the Republic of Slovenia on 17 May, 1990 are available without restrictions with some exceptions. When individual documents contain data protected by restricted access periods as well as data that may be accessed, an anonymised copy of the document is prepared on which the data protected by a restricted access period are covered so that direct or indirect access is not enabled. If a user does not agree with restricted access, he/she may submit an appeal, which is decided upon by Archival Commission, appointed by the Government of the RS from among experts in the field of state administration, history and archival science, in an administrative procedure. Also possible is the granting of exceptional access when this is needed to attain the set scientific objective or for public interest. In such case, the Government of the RS, based on the prior opinion of the Archival Commission, decides on an exceptional shortening or extension of a period of restricted access.

Access to documents containing sensitive personal data in other states, presented in this article, is more or less the same, almost identical. The states usually determine 30 years after creation as the deadline for transfer of archives and they also determine accessibility of such archives. For some of the states the year 1990 serves as the limit, where documents created prior to that year are available without limitations and those created after that year are accessible with certain restrictions. In Lithuania and Germany, documents with sensitive personal data are accessible 30 years after the death of a person to whom the data refers or 100 years after the birth of this person. If the date of birth cannot be determined, documents become available 70 years after their creation. When disclosing sensitive data would be a serious threat to state defence,

its international interests and public safety, the states usually open such documents 50 years after their creation. Documents that were created before criminal courts, as well as registers of births, marriages etc. become available 75 years after their creation.

In all states, periods of restricted access can be shortened, provided that the person to whom such sensitive personal data refers or his/her closest relatives approve access to such documents or if these documents are indispensable for scientific research, provided that certain data in such documents is anonymized. In some of the former socialist states various institutes for the study of totalitarian regimes were established, where documents of such nature were entirely available to the state for administrative and business purposes or for review of judicial authorities, whereas the rest of the citizens could only access them with certain restrictions.

In states of the former Yugoslavia (in Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Croatia, and Serbia), periods of restricted access are similar to those in Slovenia – 30 years after their creation, 10 years after the death of a certain person, 50 years for documents containing information on state defence and international relations, law and order. Documents that include personal data, registers of births, marriages and deaths, medical records, personal files, court files, documents dealing with tax and financial matters become accessible 70 years after their creation or 100 years after the birth of a person to whom personal data refers. In Montenegro, this provision is 20 years after the death of a person.